

Sándor-Prágai Nikoletta

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ORCID:0009-0004-8437-0013

Asszociációk az olvasásra

Absztrakt

Az olvasás egy tanult készség, amit az általános iskolában sajátítanak el a kisgyermek, s ezt sokat kell gyakorolni. Ennek a folyamatnak a része, hogy az értő olvasás kialakul. Ez a készség nélkülözhetetlen és kiemelt figyelmet kell fordítani rá. A tájékozottság és a tudás alapvető pillér a fejlődéshez, ami az élethosszig tartó tanulás része. Emellett azt is fontos meghatározni, ki számít jó olvasónak. Ez egy hosszú folyamat, aminek az alapköve a család, de a pedagógusok szerepe is kiemelten fontos. Ezenkívül a korosztályoknak ajánlott dokumentumtípusok segítik ennek a szintnek az elérését. Így a tanuló képessé válik az élményszerző olvasásra; a tájékozó, információgyűjtő és a feladatközpontú olvasásra.

Tanulmányomban az eddig felsorolt tényezők hatását vizsgáltam meg a 2022-es KAPOCS Kutatócsoport Kultúrakutató Műhelye által végzett olvasáskutatásban szereplő nyitott kérdésének válaszai alapján. A kérdés a következő volt: „Tegyük fel, hogy meghallod a szót: 'OLVASÁS'. Mi az a három dolog, ami először eszedbe jut ekkor?“. A kutatásban két általános iskola és két középiskola tanulói vettek részt. Az intézményenként kapott szavak elemzése után a válaszokat összevettem egymással. Ennek alapja a saját szempontrendszerem volt, illetve az általam fontosnak vélt aspektusok. Az olvasáskutatás asszociációs kérdésére adott tanulói válaszok alapján egyértelmű, hogy az olvasás megszerettetése és az olvasóvá nevelés kiemelt terület továbbra is.

Kulcsszavak: értő olvasás, olvasáskutatás, asszociáció, általános és középiskola

Abstract

Associations for reading

Reading is a learned skill that young children acquire during their primary school education. The skill needs to be practiced frequently in order to embed the learning. Part of this process is the development of reading comprehension. This skill is essential and should be given special attention. Comprehension and knowledge are fundamental pillars for development, which are part of lifelong learning. Additionally, it is also important to determine who is considered a proficient reader. The process can be long, family is the cornerstone of it, but the role of teachers is also extremely important. In addition, the relevant learning material, recommended for particular age groups, will also help to reach their required levels. In this way, a student becomes capable of experiential reading, within the areas of informative, information-gathering and task-oriented reading.

In my study, I examined the effect of the factors listed to-date, based on the answers to the open question included in the reading research conducted by the Cultural Research Workshop of the 2022 KAPOCS Research Group. The question posed was: “Suppose you hear the word 'READING'. What are the first three things that come to mind?”. Students from two primary schools and two secondary schools participated in their search. After analysing the words received from the schools, I compared the answers with each other. The basis for this was my own system of criteria, and the aspects I considered important. Based on the students' answers to the association

question of reading research, it is clear that the love of reading and education to become a reader is still a priority area.

Keywords: reading comprehension, reading research, association, primary and secondary school

A kisgyermekkor meghatározó része az emberi életnek. Ebben az időszakban tanulják meg a gyerekek az alapvető viselkedési normákat és kialakul az értékrendjük is. Az elsődleges közege ennek a család. Ezen felül a bölcsőde, óvoda és az iskola is fontos szerepet tölt be a szocializációs folyamatban. A gyermekkorban nemcsak a példamutatás és a következetesség fontos, hanem a mesék szerepe is vitathatatlan. A mesék világa elvarázsolja a gyerekeket és a megfelelő irányba tereli őket. A megismert történetek pozitív hatást gyakorolnak a viselkedésükre és az érzelmi fejlődésükre is. A meseolvasás szokásának a bevezetése és gyakorisága éppen ezért nagy jelentőséggel bír. Ez a kezdeti időszak nagyban meghatározza, hogy a későbbiekben, milyen kapcsolatuk lesz a gyermekeknek az olvasással, illetve mennyire lesznek nyitottak az irodalom műfajaira. Emellett a digitális innovációk hatása is kiemelt helyen áll az olvasáshoz való viszonyulásban, ám ez napjainkban inkább negatív tényezőként említhető. Azonban itt is a példamutatás, illetve a különböző eszközök következetes használata és az életkor figyelembevételével meghatározott szabályrendszer lehet egyedül célravezető. Ezek a tényezők együttesen befolyásolják a gyermekeket abban, milyen viszonyuk lesz az olvasással, mennyire szeretik meg azt. Tanulmányomban az olvasás fontosságát, annak hatásait és típusait mutatom be, illetve a 2022-es olvasáskutatás online kérdőívének olvasással kapcsolatos asszociációs kérdését elemzem. A kérdés a következő: „Tegyük fel, hogy meghallod a szót: 'olvasás'. Mi az a három dolog, ami először eszedbe jut ekkor?” (Bozsó, Patkósné Hanesz 2023: 29–39).

Az olvasás egy tanult készség, amit az általános iskolában sajátítanak el a kisgyermek, és amit sokat kell gyakorolni. Ennek eredményeképpen alakul ki az értő olvasás, ami nélkülözhetetlen készség, és kiemelt figyelmet igényel, mivel a tájékozottság és a tudás alapvető pillér a fejlődéshez, része az élethosszig tartó tanulásnak

Röviden ismertetem ennek a tevékenységnek a pozitív hatásait. Az olvasás segítheti a koncentrációs készség fokozását, a szókincs bővítését és a memóriafejlesztést. Emellett az olvasás hozzájárul az intellektuális képességek fejlődéséhez. Az érzelmi intelligencia tekintetében azok, akik olvasnak, empatikusabbak és könnyebben azonosulnak mások érzelmeivel. Az olvasás ezen felül a rögzült intelligenciát is képes fejleszteni. Idetartoznak a tanult ismeretek és az élettapasztalatok. Az olvasás által megszerzett ismeretanyag képes pozitív irányba mozdítani ezt az intelligenciatípust. A folyékony (vagy fluid) intelligencia a problémamegoldási készségeinket teszi próbára, vagyis, hogy miként tudunk átlátni új helyzeteket és megoldást találni a hirtelen felmerülő akadályokra. Az olvasás jó hatással van a fluid intelligencia fejlődésére, miközben a szövegértési készségeket is javítja (Szabó 2021).

A fentiek alapján bebizonyosodott, hogy az olvasás hasznos és számos jótékony hatása van. Felmerül viszont a kérdés, ki a jó olvasó. Máté Erzsébet tanulmányában egy amerikai kutatócsoport megállapításait ismerteti. Ezek pedig a következők:

„Az a jó olvasó,

- akinek pozitív hozzáállása van az olvasáshoz,
- aki elég folyékonyan olvas, hogy az olvasottak jelentésére koncentráljon,
- aki felhasználja, amit tud, ahhoz, amit olvas,
- aki az olvasottak jelentését a szöveg kritikai értékelésével árnyalja, elvonatkoztatja, kiterjeszti, alakítja,
- aki hatékony olvasási stratégiák variációit használja, hogy fokozza és kivetítse saját szövegértését,
- aki különböző szövegeket képes elolvasni különböző célok elérése érdekében.” (idézi Tószegi 2009)

Természetesen ezek a jellemzők hosszú idő eredményei, a tanulási folyamatokkal együtt alakulnak és fejlődőknek ki. Ennek alapköve nyilvánvalóan a család, de a pedagógusok szerepe is

kiemelten fontos. Emellett a különböző korosztályoknak ajánlott dokumentumtípusok segítik ennek a szintnek az elérését. A témák sokszínűségének köszönhetően mindenki talál kedvére való olvasmányt az irodalmi műfajok között a klasszikus és/vagy kortárs irodalomban. Gyermekesetén olyan könyvek kerülnek először a kezükbe, amelyeket ajánlanak nekik. Ezeket az ajánlott könyveket először a szülő és/vagy pedagógus javasolja, majd később már a kortársak által ajánlott olvasnivalók is befolyásolják, mit olvasnak el.

Témám szempontjából az is fontos lehet, hogy az aki olvas, milyen céllal teszi, tehát éppen melyik olvasói típusba tartozik. Ezeket a típusokat Gósy Mária az alábbiakban határozta meg:

- Ismeretszerző olvasás: ebben az esetben az olvasó egy meghatározott témában kíván tájékozódni.
- Tanulási célú olvasás: célja az olvasottak megjegyzése annak érdekében, hogy a megszerzett ismereteket az olvasó később is fel tudja idézni. Jellemzője, hogy a témát külső személy (pl. a tanár) adja meg.
- Élményszerző olvasás: ide a szórakozási célú, szabadidős tevékenységként folyó olvasás tartozik.
- Kereső olvasás: ekkor az olvasó konkrét adatot, hírt, szövegrészletet keres egy vagy több hosszabb szövegben.
- Áttekintő olvasásról beszélünk, amikor az olvasó nem szó szerint olvassa el az adott szöveget, hanem annak csak a globális tartalmáról tájékozódik, szókapcsolatokat, egy-egy mondatot „kiragadva”. Az áttekintő olvasás egyik típusa a gyorsolvasás, amely a szem átfogó képességének növelésével egyszerre több mondatot képes azonosítani.
- Feladatazonosító olvasás, melynek célja az útmutatást tartalmazó szöveg megértése egy feladat teljesítése érdekében.
- Javító/ellenőrző olvasás: a gyakran más(ok) által írt szöveg tartalmi, stilisztikai, helyesírási stb. ellenőrzése.
- Korrektúraolvasás: a kiadásra kerülő (pl. nyomdába adandó) szöveg olvasása a betűhibák megtalálása, javítása érdekében (idézi Tószegi 2009).

A fenti nyolc típust három nagyobb csoportba lehet rendezni. Az első az élményszerző olvasás; a második a tájékozódás, információgyűjtés és végül a feladatközpontú olvasás. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az általam vizsgált korosztályban nem jellemző mind a 8 olvasói típus, de az iskolai nevelés során a diák a három nagy csoport mindegyikével találkozhat és használja is.

A továbbiakban az olvasáskutatásban szereplő asszociációs kérdéshez tartozó válaszokat elemzem. Ehhez az eddig bemutatott elméleti áttekintést szükségesnek tartottam, mivel ezek mentén vizsgáltam meg a 2022-es szegedi olvasáskutatásban a kérdésre írt válaszokat. Az elemzés megkezdése előtt néhány gondolat magáról a vizsgálatról. Az olvasáskutatás online kérdőívek segítségével öt iskolában folyt, kettő általános iskolában (SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája és a Szegedi Arany János Általános Iskola) és három középiskolában (SZTE Gyakorló Gimnázium és Általános Iskola, a Szegedi Deák Ferenc Gimnázium és egy harmadik gimnázium), összesen 870 felső tagozatos és középiskolás tanuló részvételével. A kérdőív összeállításánál az alábbi szempontokat vették figyelembe:

- A 2011-es olvasáskutatás hasonló mintán folyt, igyekeztek ezt a szerkezetet megtartani (Bozsó et al. 2011.);
- Nem hagyták figyelmen kívül a 2017-es és 2019-es, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* pályázat keretén belül végzett reprezentatív országos vizsgálatot a hazai három és tizennyolc év közötti lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól és az ennek alapján készült elemzéseket (Tóth 2020);
- Nagy hangsúlyt helyeztek a szülői háttér, az olvasási szokások, a szabadidő-felhasználás, a könyvtár-, média- és internethasználat témaköreire. (Szirmai, Árgilán 2023: 36).

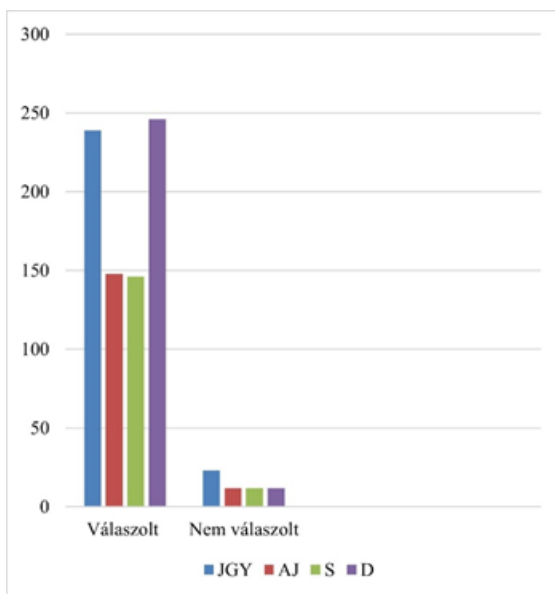
A nyitott kérdés a következő volt: „Tegyük fel, hogy meghallod a szót: 'olvasás'. Mi az a három dolog, ami először eszedbe jut ekkor?”. Az asszociációs kérdés esetén két általános iskola és két

gimnázium tanulóinak a válaszait vizsgáltam meg. Ennek első lépése az intézményenként kapott szavak görcső alá vétele volt, majd a kapott válaszokat összevettem egymással, egyrészt a saját szempontrendszerem alapján, másrészt az általam fontosnak vélt aspektusok figyelembevételével. Ez a megközelítés nagyban hasonló a 2011-es olvasási szokások vizsgálatánál figyelembe vett szempontokhoz.

Az általános iskolás tanulók közül az SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája intézmény (a továbbiakban Juhász Gyula, JGY) tanulói közül 262 tanuló és a Szegedi Arany János Általános Iskolában (a továbbiakban Arany János, AJ) 160-an töltötték ki az online kérdőívet. A középiskolások esetében pedig az SZTE Gyakorló Gimnázium és Általános Iskolában (a továbbiakban Ságvári2, S) 158 diák, illetve a Szegedi Deák Ferenc Gimnáziumban (a továbbiakban Deák, D) 258 tanuló vett részt az olvasáskutatásban.

Elsőként azt tartottam fontosnak, hogy számba vegyem, hányan válaszoltak erre a kérdésre legalább egy szóval. Minden intézmény esetén előfordult, hogy nem felelt rá az olvasáskutatásban résztvevő tanuló. Az 1. diagramon ezt az adatot ábrázoltam. Egyértelműen megállapítható, hogy a résztvevők nagy százalékban feleltek a kérdésre, illetve hogy minden intézmény esetében tíz százalék alatt van a nem válaszolók aránya. Ez százalékban iskolánkénti bontásban a következő:

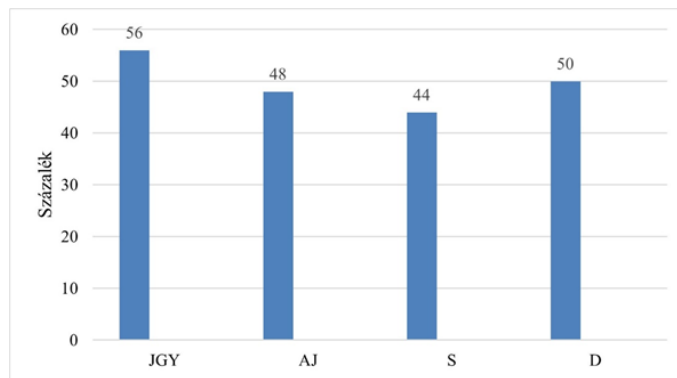
- Juhász Gyula: 8,8 %
- Arany János: 7,5 %
- Ságvári: 7,6 %
- Deák: 4,7 %.

1. diagram: Az asszociációs kérdésre válaszolók száma

Az általános iskolák esetében közel hasonló az eredmény, viszont a középiskoláknál a D gimnáziumban egyértelműen többen adtak választ a kérdésre. Az összes kutatásban résztvevő iskola közül a D intézményben válaszolták meg legnagyobb arányban a kérdést a tanulók.

A következő szempontként a *könyv* szó előfordulását néztem meg az intézményeknél (2. diagram). Ezt azért is tartottam lényegesnek, mert ez a szó szorosan összetartozik az olvasással. Másrészt azt feltételeztem, hogy talán ez lehet a leggyakrabban előforduló asszociáció a kérdés kapcsán.

2. diagram: A könyv szó megjelenésének gyakorisága

A százalékok bizonyítják, hogy a két szó, vagyis az *olvasás* és a *könyv* a diákok között többségben elválaszthatatlan.

A többi kifejezés esetében más módszerrel jártam el. Az intézményeknél a szavakat csoportokba rendeztem témájuk és/vagy tartalmuk alapján. Ezenkívül kiszűrtem a teljesen vagy részben negatív elemeket. Ezek közül néhányat ki is emelek: *unalom*, *kényszer*, *hosszú idő*, *nem szeretem* és a *kérlek csak azt ne*. Természetesen ez egy szubjektív megközelítés, mivel nem mindenki számára bír azonos jelentéssel egy lexéma. A Juhász Gyulában 26 tanuló (9,9%) esetében, az Arany Jánosnál 18 (11,25%) válaszbán, a Ságváriban 8 (5%) diáknál, míg a Deákban 15 (5,8%) diáknál fordult elő ilyen típusú véleménynyilvánítás. Az arányokat tekintve jónak találok ezt az eredményt. Persze ez nem jelenti azt, hogy más szavak esetében nem negatív vélemény állt a háttérben.

A továbbiakban a többi szó/kifejezés/ mondat csoportosítását mutatom be, illetve néhány példát is hozok.

- Magához a könyvhöz kapcsolódó szavak csoportja: Idesoroltam a könyv részeit (cím, borító), magát a *betűt*, *szöveget*, *lapot*, *oldalt*, *tartalmat*, *író*t, *költőt*.

Ezeket az adatokat összesítve mutatom be a négy intézménynél. A legnagyobb arányban a *betű* szó jelent meg, 61-szer fordult elő. A többi szó esetében ez a mennyiség kevesebb, sőt, elenyésző. A *szöveg* összesen 20-szor és az *oldal* 10-szer tűnt fel a tanulók válaszai között. Viszont a *tartalom*, az *író* és a *költő* szavak csupán háromszor bukkantak fel az asszociációs kérdésre adott feleleteknél. Ez azt is jelenti, hogy nem minden iskola diákjai adtak ilyen típusú választ.

- Irodalmi műfajok és műnemek csoportja: Ennél a szempontnál a tanulók válaszai között legnagyobb számban a regény jelent meg (a két iskolatípusban összesen 51-szer). De a *mese* és a *vers* is feltűnt, viszont jóval alacsonyabb arányban. A *vers* mindösszesen 20-szor és a *mese* 18-szor szerepelt a leírt szavak között. Említésre méltó az is, hogy irodalmi műnemek is megjelentek, mint a *líra*, az *epika* és a *dráma*. Az utóbbi három szó előfordulása alacsony, mivel mindegyik szó ötnél kevesebbszer szerepelt.

A mesével kapcsolatban egy számomra érdekes eredmény született. Az intézménytípusok és korosztályi eltérések ellenére is hasonló arányban jelent meg ez a szó. Az általános iskolás tanulók 11-szer és a gimnáziumba járó diákok 7-szer választottak ezzel a szóval.

- A tanulóhoz kapcsolódó szavak csoportja: Itt maga a *tanulás* szó, az *iskola*, a *magyaróra*, *irodalom*, *történelem* szavak igen hangsúlyosak. A tankönyv szó is előfordul. Az olvasással kapcsolatosan a *hangos olvasás* kifejezés is felmerült az általános iskolás tanulók között. A *kötelező olvasmány* vagy a *kötelező* szó összesen 89 esetben került a válaszok köze a négy intézményben. Ezeket nem számítottam a negatív vélemények közé.
- A dokumentumok típusai, konkrét mű és/vagy sorozat, cím vagy szerző: Örömmel tapasztaltam, hogy sok diák vélhetően olvas. Ezt arra alapozom, hogy konkrét művek és

szerzők is szerepelnek az asszociációs kérdésnél a válaszok között. A könyvek típusainak széles palettája jelenik meg. Az általános iskolásoknál a típusok a következők: *fantasy, képregény, anime, manga/manhva, sci-fi*. A gimnáziumoknál az összetétel az alábbi: *tini regény, ifjúsági és romantikus*. Itt jól érzékelhető a két korosztály érdeklődési körének a különbsége. A nyomtatott dokumentumok között alacsony számban az időszaki kiadványok közül az *újság* és a *folyóirat* is szerepel a válaszok között.

A nyomtatott dokumentumok mellett megjelennek az elektronikus és interneten elérhető dokumentumtípusok is, ez a digitális világ fejlődésével függ össze. Az *e-book* és a *pdf formátumban letölthető könyvek* mellett a *Wattpad* és *AO3* is megjelenik. Ezek olyan online felületek, ahol anyagokat, szövegeket és könyveket lehet olvasni. Sőt írni is lehet, amit megoszthatunk másokkal. Ennek egyik fajtáját, a fanfictiont is írta néhány tanuló. Ez egy olyan írás, amelyet rajongók írnak egy meglévő képregény, szépirodalmi mű, illetve akár film vagy sorozat alapján. Erre a műfajra jellemző, hogy az eredeti történetet ki lehet egészíteni további szereplőkkel vagy cselekménnyel is. Itt a fantázia nélkülözhetetlen szerepet tölt be. Ez a „kreatív vonulat” akár másokat is inspirálhat arra, hogy megpróbáljanak írni hasonló sztorikat.

- A könyvtár és könyvesbolt szerepe: A *könyvtár* főleg az általános iskolás tanulók válaszai között szerepelt. Összesen 26 tanulóval jelent meg, de a *könyvtár* szó mellett néhány esetben a *könyvtáros* neve is szerepelt. Ez nagyon fontos, mert itt jól érzékelhető, hogy a *könyvtáros* személye, mennyire fontos az olvasóvá nevelés folyamatában. A gimnáziumoknál összesen 18 alkalommal jelent meg a *könyvtár* szó. A *könyvesbolt* szó csupán tíz tanuló válaszában szerepelt.

Bár annak ellenére, hogy egyre kevesebben tagjai könyvtárnak és látogatnak könyvesboltot, még vannak olyan fiatalok, akik számára ezek is fontos helyszínek, intézmények. Ebből nem derült ki, ki aktív könyvtárba járó vagy könyvvásárló. Ennek ellenére már azt is pozitívan értékelem, hogy a tanulók tudatában vannak ezeknek a szavaknak és az olvasáshoz kötik őket.

- Az olvasás mint szabadidős tevékenység és az ehhez kapcsolódó szavak: Az olvasáskutatásban résztvevő iskoláknál nagy számban jelentek meg olyan szavak a diákok válaszai között, amelyek arra utalnak, hogy szívesen olvasnak, ezért annak a módját és körülményeit belefoglalták a három szóba. Néhányat említek csak ezek közül: *nyugalom, csend, kikapcsolódás, szórakozás, pihenés, estém, lazítás, ágy, fantázia, nyaralás, párna, teázás, illatos gyertya*.

Az olvasáskutatás asszociációs kérdésének a válaszai között külön figyeltem a gyermekkori olvasásra nevelésre és olvasás megszerettetésére utaló szavakat. Nagyon kevés esetben, de felfedeztem ilyeneket. A *szülők*, a *nagyszülő* és az *alsós tanító* néni szerepelt a válaszokban. A meséléshez kapcsolódó lexéma vagy akár kifejezés is feltűnt a megadott válaszok között. Az alacsony megjelenési arány ellenére a meseolvasás szerepe vitathatatlan, mivel a hatása középiskolás korban is meghatározó.

Az olvasáskutatás asszociációs kérdésére adott tanulói válaszok alapján egyértelmű, hogy az olvasás megszerettetése és az olvasóvá nevelés kiemelt terület továbbra is. A digitális fejlődés hatása miatt az olvasási szokások átalakultak, ennek ellenére a nyomtatott és/vagy online dokumentumokról nem szabad lemondani. Ennek érdekében az olvasóvá nevelést már kisgyerekkorban el kell kezdeni. Véleményem szerint a megoldás a közös értékrend, mind a család, mind a pedagógusok részéről. A kötelező olvasmányokat is érdemes lenne átgondolni vagy ajánlott olvasmányokkal kedveltebbé tenni az olvasást (ahogyan ezt maguk a diákok is megfogalmazták). Így a tanulók kevésbé éreznék azt a tehernek és nem feltétlenül alakulna ki az ellenszenv a könyvekkel szemben. Természetesen vannak kivételek, ezt bizonyította ez a felmérés is (Csekő 2011).

A másik pillére ennek a területnek a könyvtárak helyzete. Sok hátráltató tényezővel kellett a könyvtárosoknak megbirkózniuk az elmúlt években. A koronavírus-járvány hozzájárult ahhoz, hogy csökkent a könyvtárba járók száma. Az említett időszakok előtt is az alapszolgáltatásokon túl programokkal, előadásokkal igyekeztek több látogatót a könyvtári dolgozók a könyvtárba

vonzani. Ezt a tevékenységet folytatják és remélik, hogy a könyvtárak visszanyerik az olvasóikat.

Könyvtárostánárként is ezt az irányvonalat kell követnem az iskolai könyvtárban. A cél, hogy minél több gyerek szeresse meg olvasást, és váljon aktív olvasóvá. Az együttműködés a pedagógus kollégákkal elengedhetetlen. A cél elérése nehéz, de nem lehetetlen.

Irodalom

- B. Szabó A. (2021). *Olvasásra hangolt agy – avagy így formálják a könyvek az elméd.*
<https://pszichoforyou.hu/olvasasra-hangolt-agy/> Utolsó letöltés: 2023. 04. 25.
- Bozsó R., Baráthné Hajdu Á., Harkai D., Pajor E., Patkósné Hanesz A. (2011). *Olvadási szokások a tizenévesek körében Szegeden* – Kutatási beszámoló. SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet.
- Bozsó R., Patkósné Hanesz A. (2023). Unalom? Nyugalom? Izgalom? Szegedi gimnazisták olvasási szokásai és azok változásai egy évtized alatt. *Közösségi Kapcsolódások – tanulmányok kultúráról és oktatásról.* 2023(2), 29–39. DOI:10.14232/kapocs.2023.2.29-39
- Csekő Gy. (2011). Mi az a többlet, amit csak az olvasás adhat? *Könyv és Nevelés*, 13(1),
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-nevele/mi-az-a-tobblet-amit-csak-az-olvasas-adhat>
- Szirmai É., Árgilán V. S. (2023). Olvasás a képernyőn? Új eszközök, új szokások a digitális korban. *Közösségi Kapcsolódások.* 2022(2), 35–48 DOI:10.14232/kapocs.2022.2.35-48
- Tószegi Zs. (2009). Az olvasás trónfosztása? Adalékok a könyvből, illetve a képernyőről való olvasás kérdéséhez. *Könyv és Nevelés*, 11(4).
https://epa.oszk.hu/01200/01245/00044/tzs_0904.htm
- Tóth M. (2020). *A 3-18 év közötti hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben.* Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.
http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/49234/Toth_Mate_gyerek_olvasas_konyvtarhasznalat.pdf Utolsó letöltés: 2023. 04. 26.